

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 8 1 ● 2009

Aan het beeld van hard werkende allochtonen in onze duin- en andere natuurgebieden zijn we gewend geraakt. Geharde on- en evenhoevige types uit Exmoor, Shetland, Schotland en Polen doen grazend en knabbelend hun werk. In het Kraansvlak bij Zandvoort is afgelopen voorjaar een nieuwe Poolse kracht aan de slag gegaan.

Sinds de duinen door luchtvervuiling en virusziekten onder de konijnen steeds verder dichtgroeien met grassen, bomen en struiken, zetten we Exmoor- en Shetlandponies, Schotse Hooglanders en konikpaarden in om daar wat aan te doen. Onze eigen zwartbonte werknemers zijn daar te fijngevoelig voor. In het Kraansvlak bij Zandvoort is afgelopen voorjaar een nieuwe grote grazer aan het werk gezet. Hij is verwant aan het rund, hij behoort echter niet tot het geslacht *Bos* maar tot het geslacht *Bison*: de wisent oftewel *Bison bonasus*. Het is bovendien geen gedomesticeerde, maar een wilde grazer. De reden voor het uitzetten is dan ook een hele andere dan het simpel uitproberen van een nieuw beheerinstru-

ment. In dit artikel wordt uitgelegd waarom er wisenten rondlopen in een dichtbevolkt gebied als Zuid-Kennemerland en wat voor onderzoek we doen.

Unieke pilot

De wisenten in het Kraansvlak zijn onderdeel van een in West-Europa unieke pilot. Daarmee hebben de initiatiefnemers (zie kadertekst) het doel meer te weten te komen over de ecologie en over het beheer van de wisent, om een echte (her)introductie in Nederland een stapje dichterbij te brengen.

Het Kraansvlak is een 350 ha groot duingebied bij Zandvoort. Ruim 200 ha is vanouds niet toegankelijk voor het publiek. Hierin zijn in het

voorjaar van 2007 drie wisenten uitgezet, afkomstig uit Bialowieza en Psczyna in Polen. Voorjaar 2008 kwamen er nog drie bij, en dan bestaat de kudde uit twee volwassen koeien, twee jonge koeien, een kalf en een volwassen stier. Op deze 200 ha zullen de dieren vijf jaar lang geheel zelf hun boontjes moeten doppen. En dat is een groot verschil met het gebied waar ze vandaan komen, omdat ze daar steeds de winter doorbrachten rond een goed gevulde voederruif. De groep zal gedurende deze vijfjarige pilot langzaam groeien in aantal, en hun terreingebruik, hun voedselkeuze en hun invloed op het landschap zullen veranderen in de tijd. We willen graag weten hoe die ontwikkelingen zullen gaan verlopen. Ook zijn we erg benieuwd wat er allemaal aan praktische zaken komt kijken, wanneer wisenten in Nederlandse natuurgebieden gehouden worden: rasters, de Nederlandse wetgeving, veterinaire zaken, wisenten in één gebied samen met andere grazers. En ten slotte is het ook van belang kennis te krijgen over hoe het publiek hier over wisenten denkt. De bewoners uit de directe omgeving en de bezoekers van de aangrenzende natuurterreinen krijgen nu voor het eerst sinds de Romeinse tijd te maken met wilde megaherbivoren in de directe omgeving waar zij wonen en recreëren. De pilot in het Kraansvlak is hopelijk ook aanjager voor een discussie over daadwerkelijke herintroductie in Nederland of de ons omringende landen.

Veel vragen

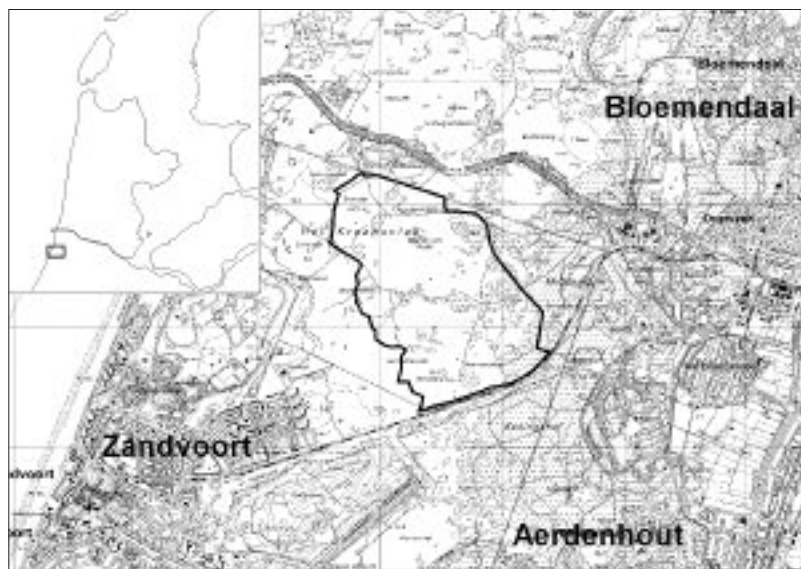
Van de wisent weten we nog maar heel erg weinig, noch over praktische

● Wisenten zijn smal en hoog van bouw, als aanpassing aan het leven in bossen. Foto Hubert Kivit.

werknemers

in Hollandse duinen

● Het gebied waar de wisenten lopen, in het Kraansvlak tussen Zandvoort, Aerdenhout en Bloemendaal.

aspecten van het beheer, noch over zijn ecologische positie in de natuur. Het dier is nooit gedomesticeerd, en in 1927 in het wild uitgestorven. Met een handvol dieren uit dieren-tuinen zijn vanaf de jaren vijftig herintroducties uitgevoerd in Polen en later ook in enkele andere Oost-Europese landen. Wetenschappers weten niet hoe het oorspronkelijke landschap waarin de wisent voorkwam eruit heeft gezien. Weliswaar leefden de laatste wilde dieren in het oerbos in Bialowieza, maar die situatie was vooral bepaald door bescherming door de Poolse adel als jachtwild. Recente ecologische studies (bijna allemaal uit Bialowieza) zijn van dieren die, zoals gezegd, in de winter worden bijgevoerd, om te voorkomen dat ze schade toebrengen aan bos- of landbouw. En juist het gedrag in een situatie met beperkt voedsel-aanbod is voor het natuurbeheer interessant.

Gezien de bouw (smal, korte nek, lengte en bouw van de poten) denken wetenschappers dat de wisent van oorsprong een bosdier is, dat

relatief veel bladeren, twijgen en bast eet; anders dus dan runderen en paarden die vooral graseters zijn. Ondanks hun grote gewicht (tot meer dan 1000 kg) zijn ze zeer snel en wendbaar. Ze houden van stofbaden. Van de wisenten in het Kraansvlak willen we leren hoe de dieren zich gedragen in een situatie zonder bijvoeding en met een diversiteit aan biotopen om uit te kiezen: loof- en naaldbos, hoge en lage struwelen, ruige en korte graslanden en zandvlaktes. We willen iets weten over hun terrein- en voedselkeuze, hun gedrag en de effecten daarvan op hun omgeving: de vegetatiestructuur en -samenstelling, de bosverjonging, vegetatiesuccessie en fauna.

Het onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd door wetenschappers van twee universiteiten, daarbij geassisteerd door vrijwilligers uit de regio. Vlak voor het transport van Polen naar Nederland zijn de dieren voorzien van een zender waarin een GPS-ontvanger is ingebouwd. Met

Het wisentproject wordt mede mogelijk gemaakt door het Robert Persmanfonds, beheerd door het Prins Bernhard Cultuurfonds, het VSB-fonds, de ANO-fundatie en de Provincie Noord-Holland.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door twee universiteiten, daarbij geassisteerd door vrijwilligers uit de regio. De Community and Conservation Ecology groep van de Universiteit van Groningen onderzoekt het sociale gedrag van de dieren, hun terreingebruik, voedselkeuze en invloed op de vegetatie. De Radbouduniversiteit Nijmegen (met de daaraan verbonden Stichting Bargerveen) onderzoekt de invloed van de wisenten op de fauna.

De wisentpilot wordt uitgevoerd door vier organisaties, met ieder een eigen rol: Stichting Ark (eigenaar dieren en kuddebeheerder, communicatie), Stichting Kritisch Bosbeheer (expertise met betrekking tot wild levende wisenten), Stichting Duinbehoud (regelen externe financiering) en PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland (beheerder terrein, dagelijks toezicht, communicatie).

een in te stellen frequentie (op dit moment ieder uur) peilt deze ontvanger de positie van een dier en geeft deze middels een SMS door aan een server in Zweden, die deze gegevens weer in een e-mail doorstuurt. De ontvangen posities worden automatisch op een kaart weergegeven. Op deze manier hebben de onderzoekers, maar ook de toezichthouders en de beheerders, altijd een actueel beeld van waar de dieren zich ophouden. De zenders hebben al een unieke set gegevens opgeleverd met reeds meer dan ➤

● Wisenten bij het Meertje van Andriessen; op de achtergrond het uitzichtpunt voor bezoekers. Foto Hubert Kivit.

10.000 nauwkeurige positiebepalingen van de dieren. Omdat er ook recente vegetatiekaarten en infraroodfoto's van het gebied zijn, kan goed onderzocht worden in welke vegetatietypen de dieren zich ophouden. Een eerste ruwe analyse van de gegevens laat zien dat ondanks het grote aanbod aan grazige duingraslanden de dieren daar geen voorkeur voor hebben. Daarnaast zijn ze opvallend veel te

Vrijwilligers doen de monitoring van broedvogels, libellen en dagvlinders. Ook wordt er door vrijwilligers gekeken naar de flora (bijzondere soorten van duinvalleien) en wordt langs vaste transecten nauwkeurig de vegetatiestructuur, de soortsaanpak en de vruchtbaarheid van de Radbouduniversiteit doet met potvallen onderzoek aan bodembewonende insecten als spinnen,

gevolgd. Voorjaar 2008 is het raster tussen beide delen verwijderd. De universiteiten zijn bezig het onderzoek aan de wisent in het Kraansvlak in te bedden in een groter Europees georiënteerd onderzoek. Vanwege de bedreigde status van de wisent (de soort staat op de IUCN Rode lijst als 'endangered') is meer ecologische kennis van groot belang voor het behoud van de soort. Die kennis is nodig om over te kunnen gaan tot succesvolle herintroducties in Nederland en de rest van Europa.

Gezien de bouw denken wetenschappers dat de wisent van oorsprong een bosdier is, dat relatief veel bladeren, twijgen en bast eet

vinden aan de oever van (en soms ook in!) het enige meertje in het gebied, het Meertje van Andriessen.

De dieetkeuze wordt onderzocht op drie manieren: door directe observatie, door mestanalyse en door onderzoek aan zogenoemde permanente transecten. Directe observatie blijkt heel moeilijk te zijn: de dieren zijn enigszins schuw, maar vooral kunnen ze zich door het reliëf en de vele begroeiing in het gebied makkelijk aan het zicht onttrekken. Dus ook voor de onderzoekers blijft het zien van de groep wisenten een bijzondere gebeurtenis.

kevers, mieren en sprinkhanen. Van deze diergroepen is bekend dat ze sterk reageren op veranderingen in vegetatiemozaïeken. In de toekomst wordt het onderzoek misschien uitgebreid naar bloembezoekende insecten en mestfauna. Om het onderzoek goed te kunnen uitvoeren is het gebied tijdelijk opgedeeld in een noordelijk deel, waar de wisenten nog niet kunnen komen, en een zuidelijk deel. Het noordelijk deel is zodoende een controlegebied. Als eerste wordt de uitgangssituatie vastgelegd, waarna mogelijke veranderingen die door de wisenten in de toekomst worden veroorzaakt, kunnen worden

Bij het wisentonderzoek in het Kraansvlak kunnen nieuwe vrijwilligers goed gebruikt worden, specialisten (voor vlinders, vogels, libellen enzovoorts), maar ook mensen die minder kennis maar wel tijd hebben voor bijvoorbeeld het opnemen van vegetatietransecten. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Hubert Kivit (hubert.kivit@pwn.nl).

*Hubert Kivit
PWN waterleidingbedrijf Noord-Holland*

*Joris Cromsigt
Rijksuniversiteit Groningen,
Community and Conservation
Ecology groep*